

VALKOISUUS, NATIONALISMI JA STRATEGINEN VALTIO POHJOISMAISEN FEMINISMIN HAASTEINA

Päivi Naskali: *KT, professori, Lapin yliopisto*

Suvi Keskinen & Pauline Stoltz & Di-ana Mulinari (toim.): *Feminisms in the Nordic Region. Neoliberalism, Nationalism and Decolonial Critique*. Palgrave Macmillan, Cham. 2020, 254 s.

Mikäli feministiselle tutkimukselle haluaa nimetä jonkin yhteisen nimittäjän, se on muutos. Tutkimusalan teoreettiset näkökulmat ovat purkautuneet ja rakentuneet uudelleen vuosikymmenten ajan, ja tieteenala on nuoruudesta huolimatta osoittanut kehitys- ja muuntautumiskykynsä, jota on siivittänyt sen sisällä käyty kriittinen keskustelu. Teos *Feminisms in the Nordic Region* on yksi osoitus kriittisyydestä, muutoksesta ja monimuotoisuudesta, joka purkaa hegemonisen feminismin tarinaa. Teoksessa feminismi määritelläänkin virtaavana, avoimena käsitteenä.

Kirja on osoitus feministisen liikkeen ja tutkimuksen välisestä kiinteästä vuorovaikutuksesta. Jos 2000-luvun alussa feminististä tutkimusta moitittiin liiallisesta teoreettisuudesta, on nyt nähtävissä uudenlaista vastavuoroisuutta yhteiskunnallisten toimijoiden ja tutkimuksen välillä. Teoksessa on mukana aktivistien kirjoittamia artikkeleita, jotka omakohtaisuudellaan puhuttelevat lukijakuntaa.

Toki teos tarjoaa myös käsitteisiin liittyvää aivovoimistelua. Esimerkiksi käsite *co-optation* kääntyy hankalasti suomeksi. Se määritellään suhteessa *appropriation*-oon, ja sillä tarkoitetaan prosessia, jossa ei-feministiset ja feminismin vastaiset toimijat ottavat käyttöönsä feminististä käsitteistöä ja tulkitsevat sitä uudelleen omiin tarkoituksiinsa sopivaksi. Esimerkiksi pohjoismaista sukupuolten tasa-arvon ihannetta saatetaan käyttää maahanmuuttopolitiikan vastustamisen välineenä.

Teos on julkaistu sarjassa *Gender and Politics* (toim. Johanna Kantola ja Sarah Childs), ja se keskittyy pohjoismaiseen feminismiin yhteiskunnallisessa ja poliittisessa tilanteessa, jota määrittävät uusliberalismi, oikeistopopulismi ja konservatiivisuus. Feministisen tutkimuksen katsotaan osin tehneen myönteisiä uusliberalismille ja olleen sokea sen sisälle rakentuneelle kolonialismille. Kirja nostaa esille valtasuhteet jännitteissä, jotka rakentuvat Pohjoismaissa luonnollistetun tasa-arvon, noussevan populismin ja rasismien, mutta myös uudenlaisen vastarinnan ja toivon politiikan moninaisissa suhteissa.

Teoksen alussa on kaksi käsitteitä avaavaa ja kirjan keskusteluja pohjustavaa artikkelia. Ensimmäisessä toimittajien kirjoittamassa artikkelissa uusliberalismi, nationalismi ja dekolonisaatio sijoitetaan pohjoismaiseen kontekstiin. Pauline Stoltzin artikkelissa analysoidaan myyttiä Pohjoismaiden pitkästä demokratian ja tasa-arvon historiasta. Myyttinen tarina kertoo *pohjoismaisesta poikkeuksellisuudesta* (Nordic exceptionalism), jonka avulla maiden osallisuus kolonialismiin on häivytetty. Vahva

mielikuva nais- tai sukupuoliystävällisestä hyvinvointivaltiosta on kuitenkin rakentunut normaaliuden oletukselle, jonka avulla on voitu määritellä rajoja kansakuntaan kuuluvien ja kuulumattomien ihmisryhmien välillä.

Loput artikkelit on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tasa-arvoa ja solidaarisuutta avataan pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden muutoksessa. Bitte Simin ja Christen Stormhøj'n artikkelit käsittelevät erityisesti tanskalaiseen ajatteluun piiloutuvaa nationalismia ja inklusiivisen solidaarisuuden mahdollisuutta äärioikeiston nousun värittämässä kulttuurissa.

Kolmas artikkeli puhuttelee erityisesti suomalaisia lukijoita. Anna Elomäen, Johanna Kantolan, Anu Koivusen ja Hanna Ylöstalon analyysi Suomesta ”strategisena valtiona” purkaa tasa-arvopolitiikassa tapahtunutta muutosta, jossa tasa-arvo ja yhdenvertaisuus menettävät asemaansa *arvoina* ja muuttuvat osaksi uusliberalistisen valtion strategiaa. Artikkelissa muutoksen mahdollisuus nähdään eri elämänoille, sosiaalisesta mediasta talouselämään, syntyneissä tavoissa vahvistaa tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Näin artikkeli vastaa teoksen tavoitteeseen avata toivon näkökulmia.

Kirjan toinen osa keskittyy feminismin dekolonisaatioon erityisesti saamelaisuuden näkökulmasta. Osan aloittaa Ulrika Dahlin artikkeli, jota voi suositella kaikille tutkijoille. Dahl analysoi valkoisuutta tutkimusta ohjaavana episteemisenä tapana. Valkoisuudella ei viitata vain tutkijoiden ruumiillisuuteen liittyvään väriin, vaan myös tutkimuksen tekoon ja tiedonkäsitelyyn piilou-

tuvaan oletukseen ”meistä”. Tutkimuksen valkoisuus on tuottanut tarinoita, joita toisiksi määritellyt eivät tunnista omikseen. Pohjoismaissa saamelaiset on kolonisoitu ihmisryhmänä, jonka tarinoita feministinen tutkimus ei ole kertonut.

Artikkeleissa toistettu saamelaisten marginalisointi luo vaikutelman tuoreesta löydöstä, jonka pohjoismaiset tutkijat olisivat tehneet vasta intersektionaalisen herätyksen saatuaan. Lapsissa tätä keskustelua on käyty jo pitkään, ja esimerkiksi arktisessa tutkimuksessa saamelaiset ovat olleet aktiivisia kansanryhmäänsä koskevan tiedon tuottajia. Pauline Stolz haastaakin tutkijat tunnistamaan vaaran, että moninaisuutta kuvaavien ryhmien luetteleminen – tässä teoksessa pakolaiset, maahanmuuttajat ja saamelaiset – muodostuu helposti poliittisesti korrektiksi listaksi, joka alleviivaa kirjoittajan tiedostavaa asennetta ja etuoikeutettua asemaa.

Toinen keskustelu, jota postkolonialistisissa feminismissä ja alkuperäistutkimuksessa on käyty pitkään, liittyy ”toisten” puolesta puhumiseen erilaisen vähemmistöjen toiseuttajana. Kysymyksen arkaluonteisuutta kuvaa ohjaaja Suvi Westin haastattelu, jossa hän, itse saamelaisena, kertoo pohtineensa *Eatnameamet*-elokuvan teon aikana, onko hän oikea ihminen tekemään elokuvaa saamelaisten taistelusta ja kertooko hän oman kansansa tarinan oikein. (Tyttö 2021.) Onkin hyvä, että saamelaisuuden ääni on kirjassa annettu pääosin saamelaisille tutkijoille. Astri Dankertsenin ja Stine H. Bang Svendsenin artikkeleissa haastetaan pohjoismaista feminismiä dekoloniaalisen kritiikin ja

historian unohtamien saamelaisaktivistien ajattelun avulla.

Kolmannessa osassa tarkastellaan rasismia, vastarintaa ja femonationalismia, joka liittyy Pohjoismaiden kolonialistisen perinteen unohtamiseen. Suvi Keskinen käy artikkelissaan läpi laajaa aineistoa, jonka avulla hän osoittaa antirasistisen ja queer-aktiivisuuden merkityksen uudenlaisen vastarinnan synnyttämisen muotoina. Diana Mulinari analysoi asiakirjoista, miten ”maahanmuuttajanaisen” kategoriaa on rakennettu Ruotsissa, ja miten tuo kategoria luo puitteet nuorten naisten identiteetin rakentamiselle. Faith Mkweshan ja Sasha Huberin artikkeli on kiinnostava kuvaus suomalaisten representaatioiden rasisisuudesta ja tarjoaa vaihtoehtoja stereotyyppisten representaatioiden muuttamiseksi.

Toimittajat esittävät kirjan tarkoituksiksi tutkia intersektioita feminismiin, uusliberalismiin ja etnonationalismiin välillä; kirjan voi todeta onnistuneen tehtävässään. Teoreettisen käsitteellistämisen, empiiristen tutkimusten ja kokemuksellisten äänten yhdistelmänä teos auttaa tunnistamaan moniin toimintatapoihin ja teorioihin kätkeytyvän luonnollistuneen pohjoismaalaisuuden. Kirja haastaa niin tutkijat kuin kentällä toimivat työntekijät oivaltaamaan arkisiin käytäntöihin ja oletuksiin piiloutuvia rasismia, nationalismia ja syrjinnän muotoja.

Teosta voi suositella maistereiden ja tutkijoiden koulutukseen mutta myös niille, jotka kohtaavat työssään monimuotoisuutta ja epätasa-arvoa. Kirja antaa käsitteellisiä välineitä pohjois-

maisten yhteiskuntien muutoksen ymmärtämiseen, ja sen lukeminen voi olla askel vapautua ”valkoisesta viattomuudesta”.

KIRJALLISUUS

Typpö, Juho (2021) Oman kansan puolesta. Helsingin Sanomat 10.3.2021, B2.

ROBOTIIKKA JA AUTOMATISAATIO – RATKAISU HOIVATYÖN HAASTEISIIN?

Sanna Kuoppamäki: *Assistant Professor, KTH Royal Institute of Technology, Department of Biomedical Engineering and Health System, Sweden*

Tuomo Särkikoski & Tuuli Turja & Jaana Parviainen: Robotin hoiviin? – Yhteiskuntatieteen ja filosofian näkökulmia palvelurobotiikkaan. Vastapaino, Tampere. 2020, 288 s.

”Robotin hoiviin” teos (toim. Särkikoski, Turja & Parviainen) tarkastelee palvelurobottien käyttöönottoon liittyviä sosiaalisia ja eettisiä haasteita yhteiskuntatieteiden ja filosofian näkökulmista. Teos on kriittinen puheenvuoro digitalisaation ja automatisaation eettisistä ja sosiaalisista seurauksista ihmisläheisille palvelualoille, kuten hoivaan, hoitotyöhön ja koulutukseen. Kirjan keskeisinä teemoina ovat koneen ja ihmisen välinen vuorovaikutus ja palvelurobotiikan erilaiset sovellukset sekä niiden vaikutus inhimilliseen kohtaamiseen ja kanssakäymiseen hoiva- ja hoitotyössä. Kirjan johdannossa

luodaan katsaus palvelurobottien kykyyn vastata odotuksiin ihmisläheisten palvelualojen automatisaatiosta. Kirjan kuudessa eri luvussa palvelurobotiikan kontekstia avataan sekä teoreettisista että empiirisistä näkökulmista, lähtien automatisaation historiasta teollisessa massatuotannossa, palvelurobotiikan domestikaatiosta eli ”kotoistamisesta” käyttäjien keskuudessa, hoivatyön eettis-filosofisista arvoista, hoitajien käsityksistä palvelurobottien hyödyistä käytännön hoitotyössä, sekä robotiikan tuottamasta taloudellisesta lisäarvosta ja ihmisen vastuusta robotisaation edistäjänä. Kirjan keskeisenä tavoitteena onkin kriittisesti arvioida robotiikan kehityksen yhteiskunnallisia seurauksia, ikään kuin vastalauseena insinööritieteiden ja niihin pohjautuvan tekoälyn ja koneoppimisen luomille lupauksille.

Kirjassa lähdetään liikkeelle melko vahvasta oletuksesta, että palvelurobottien kehitys ja tuotanto pohjautuu teollisuusrobotiikan lainalaisuuksiin. Tuomo Särkikoski esittelee luvussaan ”Kaikki itsestään – automaatin jäljillä” automatisaation ja teollisuusrobotiikan historiaa, jossa robotit ovat kehittyneet mekaanisesta konetuotannosta käyttö- ja kulutustuotteiksi ihmiskeskeisille palvelualoille. Kirjan luvussa avataan robotiikan arvomaailmaa: tuotannon tehokkuus, optimointi, ja käsillä tehtävän fyysisen työn tarkkuus olivat tarpeita, joihin teollisuusrobotiikka on kyennyt onnistuneesti vastaamaan. Vuorovaikutuksen jäljittelyn eli simuloinnin kehitys on mahdollistanut robotiikan ulottumisen ihmisten väliseen vuorovaikutukseen, jossa robotit toimivat yhteistyössä ihmisten kanssa sekä fyysisessä että henkisessä hoivatyössä. Kirjan

luvusta jää kuitenkin puuttumaan tarkempi määritelmä teollisuusrobotiikan, palvelurobotiikan ja sosiaalisen robotiikan suhteista, eroista ja yhtäläisyyksistä.

Luvussa ”Käyttöliittymä robottikuoressa” Jaana Parviainen käsittelee tarkemmin sosiaalisten robottien kulluttajamarkkinoita, erilaisia sosiaalisia robotteja ja käyttöliittymiä sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten rakenteiden näkökulmasta, jotka avaavat ovia uusille innovaatioille. Luvussa esitellään käsite robotin kotoistaminen eli domestikaatio, jolla tarkoitetaan mekanismeja ja prosesseja, joiden kautta tavalliset käyttäjät omaksuvat robotit osaksi arkielämää ja erilaisiksi käyttöliittymiksi, kuten hyvinvointi- ja terveysteknologiaksi. Luvun mielenkiintoisin osio käsittelee affektiivista ohjelmointia ja laskentaa, jolla tarkoitetaan emotionaalisten tilojen mallintamista, jonka avulla sosiaalinen robotti kykenee tunnistamaan käyttäjän emotionaalisen tilan. Affektiivinen laskenta perustuu robotin sensoreihin, jotka keräävät tietoa käyttäjän silmän- ja kasvonliikkeistä, jolloin emotiolla tarkoitetaan usein havaittavaa, mitattavaa ja kvantifioitavaa informaatiota. Sosiaalisen robotiikan kehitys ihmislähtöisestä näkökulmasta nojaa vahvasti evoluutiobiologiaan ja kognitiiviseen psykologiaan, mikä ei huomioi koneen ja ihmisen välisen vuorovaikutussuhteen valtasuhteita tai käyttäjän todellisten tarpeiden tai etujen tunnistamista.

Luvussa ”Robotiikasta apua hoivaankin?” Lina Van Aerschot, Antti Hämäläinen ja Jari Pirhonen kuvaavat teknologisoituvan hoivan mahdollisuuksia ja uhkakuvia. Iäkkäiden ihmisten avuksi

suunnitellut hoivarobotit voivat tuoda fyysistä tukea arkipäivän askareihin, kuten siivoamiseen, syömiseen, pukeutumiseen ja peseytymiseen, ja siten ne voivat edesauttaa ikääntyvän ihmisen toimintakyvyn säilymistä kotona tapahtuvassa hoivassa. Luvun keskiössä on teknologian ja hoivan välinen ristiriita, ja teknologian vaikutus ihmisten välisiin hoivasuhteisiin ja hoivan laatuun. Luvussa käsitelläänkin perusteellisesti hoivaetiikan moraalifilosofiaa ja arvo maailmaa, joka perustuu toisen ihmisen tarpeiden huomioimiseen, havaitsemiseen ja niihin vastaamiseen. Kirjoittajat näkevät hoivan kokonaisvaltaisena riippuvuussuhteena ja tarvitsevuutena, johon kuuluvat kohtaaminen, kosketus ja kontaktit. Kirjoittajien argumentti teknologisten ratkaisujen sopimattomuudesta ihmisten väliseen hoivatyöhön olisi saanut kenties enemmän tukea, jos erilaisia hoivan toimintoja oltaisiin tarkasteltu vahvemman kategorisoinnin läpi tai kuvattu hoivatilanteisiin liittyvää dynamiikkaa ja vuorovaikutusta eri toimijoiden (hoivaava, hoivan kohde) näkökulmista. Hoivaa tarvitsevilla iäkkäillä fyysiset, sosiaaliset, emotionaaliset ja vuorovaikutukseen liittyvät tarpeet voivat vaihdella suuresti, mutta tämä argumentti on jäänyt kirjoittajilta huomiotta.

Luvussa ”Robotin roolit hoitajien silmin” Tuuli Turja käsittelee hoitajien näkemyksiä robotiikan käyttöönotosta osana hoitotyötä. Luvussa tehdään tarpeellinen eronteko autonomisten, edistyneeseen tekoälyyn pohjautuvien robottien ja käyttäjien kanssa yhteistyössä toimivien, avustavien robottien välillä. Kuntoutuksessa, fysioterapiassa ja terapiassa käytetyt robotit ovat piir-

teiltään ihmismäisiä, mikä lisää näiden miellyttävyyttä käyttäjien keskuudessa tiettyyn rajaan asti. Luvussa esitellään kyselyaineistoon pohjautuvia vastauksia hoivarobotiikan hyväksyttävyydestä ja hyödyllisyydestä terveydenhuollon ammattilaisten keskuudessa. Luvussa tuodaan esiin, että robotiikan yhteensopimattomuus henkilökohtaisten arvojen kanssa on yhteydessä terveysalan ammattietikkaan, terveydenhuollon työntekijöiden ammatti-identiteettiin ja teknologiseen työttömyyteen. Hoivan robotisaation hyödyntämisessä työntekijöiden mukaan ottaminen kehitys- ja suunnitteluprosessiin on avainasemassa.

Kirjan kahdessa viimeisessä luvussa käsitellään robotisaation aiheuttamia muutoksia vastuullisuuden näkökulmasta. Luvussa ”Työn ja robotin lisäarvo – miten jaetaan” Pentti Koistinen tarkastelee, miten robotisaatio on yhteydessä työn arvoon ja tulonjakojärjestelmään, ja miten robotisaatio mahdollisesti kiihdyttää taloudellista eriarvoisuutta yhteiskunnissa. Arto Laitinen puolestaan käsittelee luvussaan ”Robotit vastuuseen?” tekoälyn etiikkaa vastuutyhjiön käsitteellä ja esittelee skenaarion robotista sähköisenä persoonana. Kaksi viimeistä lukua tarjoavat näkökulmia yhteiskunnallisten vaikutusten arviointiin yleisellä tasolla, mutta niiden yhteys palvelurobotiikkaan ja erityisesti hoivaan jää ohueksi.

Kirja on monipuolinen katsaus palvelurobotiikan historiaan ja markkinoihin yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Kriittinen puheenvuoro on tarpeellinen, mutta se ei yksinään tarjoa ratkaisua palvelurobotiikan hyödyn-

tämisen tapoihin ja mahdollisuuksiin. Ehkä palvelurobotisaation vaikutuksia olisi tarpeen tarkastella myös siitä näkökulmasta, miten ja millä tavoin robotiikkaa pitäisi hyödyntää, jotta se edesauttaisi ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Kyse on tällöin niiden tapojen ja mekanismien tunnistamisesta, joilla palvelurobotiikka omaksutaan käyttäjien keskuudessa ja jolloin se voi johtaa uudennaisiin, älykkäisiin ja kehittyneisiin tapoihin järjestää ja tarjota hoivatyön palveluja. Sosiaalisten robottien käyttöönottolla on esimerkiksi todettu olevan positiivisia vaikutuksia erilaisten terapiamuotojen tarjoamisessa dementiapotilaiden hoidossa. Lisäksi palvelurobotiikkaa ja erityisesti tekoälyä ja algoritmeja hyödynnetään jo monien sairauksien tunnistamisessa, diagnostiikassa ja kliinisessä työssä. Tällaisten näkökulmien mukaanotto olisi laajentanut kirjan aihepiiriä ja tarjonnut myös ratkaisukeskeisiä näkökulmia palvelurobotiikan mahdollisuuksiin. Ehkä tärkein näistä on yhteistyön ja vuorovaikutuksen lisääminen teknologiakehittäjien ja terveys- ja sosiaalialan ammattilaisten kesken. Tutkimukset osoittavat, että se voi johtaa parempiin lopputuloksiin sekä myös lisätä palvelurobottien käyttöönoton positiivisia vaikutuksia ihmisten hyvinvoinnille.

HULLUUDEN KURJISTUVAT MARKKINAT

Tiina Sihto: *YTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto*

Markku Salo: *Hullut mielenterveysmarkkinat. Kuinka korjata kurjistuneet mielenterveyspalvelut?* Vastapaino, Tampere. 2019, 319 s.

Kevään 2019 hoivakotiskandaali teki selväksi sen, että iäkkäiden palvelut ovat kriisissä sekä osoitti, millaisia puutteita on palvelujärjestelmässä, joka on jo pitkään toiminut kroonisessa rahoitusvajeessa. Iäkkäiden palvelut ja palveluasumisen hoitajamitoitus nousivat skandaalin myötä julkisen ja poliittisen keskustelun keskiöön. Keskusteluun nousi myös se, millaisia seurauksia on sillä, että iäkkäiden hoivan kenttä toimii yhä enemmän voitontavoittelun logiikalla. Seurauksena eivät välttämättä olekaan halvemmat kustannukset yhdistettynä asiakkaiden vahvempaan autonomiaan ja valinnanmahdollisuuteen, vaan palveluiden kurjistuva laatu, joka voi pahimmillaan johtaa asiakkaan hengen ja terveyden kannalta kohtalokkaiseen lopputulemiin.

Markku Salon teosta *Hullut mielenterveysmarkkinat. Kuinka korjata kurjistuneet mielenterveyspalvelut?* lukiessani mietin, mikä olisi mielenterveyspalveluiden kentällä tarpeeksi suuri skandaali, että se nostaisi palveluiden toimintalogiikan julkisen ja poliittisen keskustelun ytimeen. Kirjaa lukiessa huomasin miettiväni, että ehkä sellaista tilannetta ei ole. Iäkkäiden palveluiden tilan-

ne koskettaa, sillä jokainen meistä voi kuvitella itsensä tai läheisensä vanhana ja vanhuuden vuoksi hoivaa tarvitsevana. Mielenterveyspalvelut sen sijaan voivat tuntua monesta kaukaisemmalta, joltain sellaiselta, joka tapahtuu yhteiskunnan marginaalissa eikä kosketa minua vaan muita – näin erityisesti, jos puhutaan psykologipalveluita tai Kelan kuntouttavaa psykoterapiaa “raskaammista” palveluista.

Salon teos lähtee liikkeelle väitteestä, että Suomessa mielenterveystyön mielekkyysperusta on murentunut. Teos koostuu johdannosta sekä kolmesta erillisestä osasta. Ensimmäisessä osassa kysytään, kuinka mielen työltä vietiin mieli, ja äänen saavat erityisesti palveluiden työntekijät. Toisessa osassa tarkastellaan, mitä on tapahtunut todella, ja käydään läpi sitä, miten finanssikapitalismi ja uusliberalismi ovat muokanneet palvelutuotannon yhteiskunnallisia ja taloudellisia ehtoja. Viimeisessä osassa puhutaan mielenterveystyön uudesta tulemisesta, ja annetaan suosituksia palveluiden kehittämiseksi. Teos pohjautuu *Asumispalveluiden musta laatikko* -hankkeessa tehdyille haastatteluille sekä Salon yli kolmenkymmenen vuoden työhön psykiatrisen hoidon muutoksen tutkijana.

Salon ja kumppaneiden haastattelemien työntekijöiden puheenvuorot kertovat karua tarinaa siitä, mitä markkinointi- ja finanssialisaatiologiikka sekä yritys painaa kustannuksia alas tekevät mielenterveyspalveluille niin palveluiden asiakkaiden kuin niissä työskentelevien ammattilaisten osalta. Mielenterveyskuntoutujilla käydään kauppaa tavalla, jonka näkeminen ny-

kypäivän huutolaisuutena ei ole kaukaa haettava. Kuten vanhuspalveluissa, myös mielenterveystyössä palvelutuotanto ja pääoma monopolisoituvat, sillä skaaliedusta nauttivat suuret toimijat pystyvät kilpailemaan hintatasolla, joka on pienempien toimijoiden tavoittamattomissa.

Salo kertoo mielenterveystyön kurjistumisen tarinaa *“lattiarajasta ylöspäin”* (s. 160). En ole varma, onko tämä lukijan kannalta paras ratkaisu, erityisesti jos mielenterveyspalveluiden palvelujärjestelmätaso ei ole entuudestaan tuttu. Teos rönsyilee moneen eri suuntaan ja punaisesta langasta on välillä vaikea pitää kiinni – toki rönsyily on myös ymmärrettävää, koska palvelujärjestelmä ei tietenkään kehity siististi ja lineaarisesti, vaan on monien erilaisten osatekijöiden ja kehityskulkujen summa. Kirjan puolivälissä tulee myös pitkäkö osuus finanssialisaatiosta ja uusliberalismista. Nämä toki muodostavat viitekehyksen, jossa palvelut toimivat ja muuttuvat, mutta makrotason kehitysten kuvaaminen “kesken” kirjan jäi mielestäni teoksen kokonaisuudesta irralliseksi. Toisaalta voi olla, että tutkijana olen ehdollistunut kirjoitustapaan, jossa mennään yleisestä yksityiskohtaisempaan, eli esimerkiksi järjestelmätasolta kohti erilaisten yksiköiden ja yksilöiden kokemusta, ja konventiota rikkova kerronnan tapa tuntuu sen vuoksi haastavalta.

Joka tapauksessa, olisin lukijana toivonut teokseen hieman enemmän niin sanottua kädestä kiinni pitämistä ja napakoittamista sekä mielenterveyspalveluiden järjestelmätason avaamista. Lisäksi teoksen haastattelusitaateissa

käytettyjen, haastateltavia kuvaavien lyhenteiden (esim. MR, V2, T1 jne.) avaaminen olisi ollut lukijaystävällinen valinta. Välillä lukijana on vaikeaa seurata sitä, mikä on haastateltavan positio – onko hän esimerkiksi palvelun tilaaja vai tuottaja, työntekijä, (lähi)esimies tai jonkun sidosryhmän edustaja. Teos olisikin mielestäni hyötynyt luvusta, jossa oltaisiin käyty yksityiskohtaisemmin läpi *Asumispalveluiden musta laatikko* -hankkeessa tehtyjen ja tässä teoksessa analysoidujen haastattelujen sisältöä sekä sitä, keitä haastateltavat ovat.

Tästä kriitikistä huolimatta teos oli kauttaaltaan mielenkiintoista luettavaa. Mielenenterveyspalveluista ja -markkinoista löytyy melko niukalti suomenkielisiä teoksia, ja kokonaisuudessaan Salon teos on hieno kuvaus siitä, missä tällä hetkellä mennään ja miksi. Teos herättää lukijassa myös runsaasti kysymyksiä esimerkiksi siitä, miten mielenenterveyspalveluiden piirissä olevien asiakkaiden kuntoutumista mitataan, ja millainen mielekkyyssperusta tällä mittaamisella on. Salon teos ei myöskään tyydy vain käymään läpi sitä kaikkea, mikä nykyisessä palvelujärjestelmässä on pielessä, vaan teoksen lopussa hän antaa myös suosituksia mielenenterveyskuntoutujien asumispalveluiden kehittämiseksi. Pidän tätä erityisen hienona ratkaisuna – liian usein palvelujärjestelmää käsittelevä kirjallisuus tyytyy vain kertomaan sen, mikä kaikki nykymuotoisissa palveluissa on pilalla, mutta ei tarjoa juurikaan ratkaisuvaihtoehtoja. Yhteiskuntapoliittisesti mielenkiintoinen ajatus on palvelutuottajien jako viiteen eri ryhmään koon ja toimintamuodon mukaan. Tämän jaon myötä yksikään palvelutuottajaryhmä ei saisi

markkinaosuudeltaan ylittää sote-alueella 33 prosenttia.

Tämän jaon tavoitteena olisi ensisijaisesti se, että palvelutuotanto ei pääsisi millään alueella monopolisoitumaan ja keskittymään liiaksi erityisesti suuryritysten käsiin, vaan että kentällä olisi tilaa erilaisille toimijoille. Salon teoksen loppusanojen soisi myös ohjaavan soteuudistusta, jonka onnistumista ei hänen mukaansa *”ratkaista taloushallinnon kanslioissa, ei tilaajapäälliköiden työpöydillä eikä kehittäjä-konsulttien näyttöpöytäillä. Ratkaisut tehdään siellä, missä asianosaisryhmät rakentavat paikalliselle hallintoalueelle soveliaimmat palvelut ja käytännöt: missä he toimivat kunnioittavasti, vastuullisesti ja läpinäkyvästi – yhdessä.”*

TALOUDELLINEN ERiarvoisuus HAITTAA TALOUSKASVUA

Niko Koskinen: *VTK, sosiologian maisterivaiheen opiskelija, Turun yliopisto*

Heather Boushey: *Unbound: How Economic Inequality Constricts Our Economy and What We Can Do about It.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. 2019, 304 s.

Amerikkalainen ekonomisti Heather Boushey käsittelee teoksessaan taloudellista eriarvoisuutta. Monien mielestä erilaiset mekanismit, jotka voisivat vähentää ihmisten välistä eriarvoisuutta ja vähentää tuloeroja, ovat usein haitallisia esimerkiksi vapail-

le markkinoille ja siten heikentävät taloutta. Todellisuudessa asia ei ole näin mustavalkoinen. Boushey todistaa eri tavoin, että kasvava eriarvoisuus, niin taloudellinen kuin sosiaalinenkin, on haitallista yhteiskunnan taloudelliselle kehitykselle. Boushey'n näkemykset eivät ole tuulesta temmattuja, sillä hän on arvostettu alallaan ja työskentelee Washingtonin tasavertaisen kasvun keskuksen johtajana sekä toimii Joe Bidenin taloudellisessa neuvonantajaryhmässä. Lisäksi hän on työskennellyt Center for American Progressissa ja Yhdysvaltain kongressin talouskomiteassa. Hyvä puoli kirjassa on se, että Boushey käy läpi muiden arvostettujen tutkijoiden näkemyksiä eriarvoisuuden vähentämisen tärkeydestä.

Tärkeä kysymys kirjassa on se, miten voimme kasvattaa taloutta tasapuolisemmin ja kestävämmiin. Boushey vastaa tähän kysymykseen laajasti ja mielestäni onnistuneesti. Hän muun muassa kertoo ensin eriarvoisuuden tuomista haitoista ja riskeistä sekä siitä, miten valtion ja poliittisten päättäjien tulisi toimia ratkoessaan kirjassa esiin tuotuja haasteita.

Kirja on rakenteeltaan helppolukuinen, selkeä ja se etenee johdonmukaisesti. Boushey käsittelee yhteensä kuutta tärkeää teemaa, joita eriarvoisuus hankaloittaa: 1) oppimista ja inhimillistä pääomaa, 2) taitoja, lahjakkuuksia ja innovaatioita, 3) julkista kulutusta, 4) markkinoiden rakennetta, 5) suhdannevaihtelua ja 6) sijoituksia. Nämä aiheet käsitellään laajasti ja niissä tukeudutaan aiempiin tutkimuksiin. Välillä Boushey myös kertoo muutamista keskusteluista, joita hän on käynyt esimerkiksi kolle-

goidensa kanssa käsiteltävästä aiheesta. Tämä keventää kirjan sisältöä ja tuo vaihtelua tutkimusten läpi käymiseen. Osaltaan se kertoo Boushey'n hyvästä asemasta ja suhteista.

Mielenkiintoinen esimerkki, johon Boushey palaa useampaan kertaan kirjan edetessä, on vuoden 2011 Kansain kuvernöörin Sam Brownbackin näkemykset talouden hoidosta. Brownback toteutti Kansain suurimmat veronalennukset ja vähensi sääntelyä. Hän halusi edistää yritysten tilannetta ja parantaa osavaltion taloutta. Hänen tavoitteensa epäonnistuivat kuitenkin pahasti. Edistystä ei tapahtunut ja verokertymäkin pieneni. Lopulta muun muassa koulutuksesta ja sosiaaliturvasta jouduttiin leikkaamaan. Boushey huomauttaa perustellen, että virheellisiä näkemyksiä talouden kulusta on muillakin, kuten Donald Trumpilla.

Lukijan kannalta on hyvä, että Boushey tuo esille erilaisia näkemyksiä taloudesta ja käy läpi meritoituneiden tutkijoiden ja henkilöiden ajatuksia. Kirjassa tutustutaan esimerkiksi Adam Smithin teoriaan näkymättömästä kädestä, Thomas Piketty'n ajatuksiin ja Vilfredo Pareton tutkimukseen. Nämä vain muutamia mainitakseni. Boushey avaa taloudelliset teoriat ja tutkimukset lukijaystävällisesti. On myös hyvä, ettei hän kerro vain yhtä näkökulmaa eri aiheisiin, vaan kertoo esimerkiksi sekä John Maynard Keynesin että Milton Friedmanin eriävistä talouspoliittisista näkemyksistä. Yhtenä erillisenä asiana mieleeni jäi kirjassa esiin nostettu John F. Kennedyn sanonta, että nousuvesi nostaa kaikkia veneitä. Tämän lauseen Boushey korjaa ja kertoo,

että todellisuudessa talouden edistyessä kaikki eivät hyödy. Kirjassa esitellään paljon myös nykyisiä tutkijoita ja uusia tutkimuksia. Ajankohtainen aihe on esimerkiksi Harvardin kauppakorkeakoulun ekonomistin Leemore Dafnyn tutkimus siitä, miten suurimmat terveystalouden yritykset vahvistavat asemiaan yhdistymällä ja myöhemmin hintoja nostamalla.

Boushey avaa kirjassaan hyvin ihmisten välisiä tuloeroja Yhdysvalloissa. Esimerkiksi suurituloisimman prosentin tulot verojen jälkeen nousivat 180 prosenttia vuosien 1980 ja 2016 välillä. Suurituloisimman promillen tulot nousivat yli 600 prosenttia. Tulojakauman loppupäässä olevan puoliskon tulot nousivat vain 25 prosenttia. Boushey kertoo kirjassaan, että myös varallisuuserot ovat kasvaneet huomattavasti. Kirjassa taloudellisen eriarvoisuuden muutoksia ja ilmentymistä on tutkimusten lisäksi havainnollistettu graafisesti tilastollisin kuvioin.

Eriarvoisuutta on monenlaista ja eriarvoisuuteen linkittyviä asioita käydään teoksessa laajasti läpi. Teoksessa otetaan huomioon esimerkiksi kansalaisuus, ihonväri, sukupuoli, ympäristö ja vanhemmat. Myös erilaisia mahdollisuuksia elämässä menestymiseen käydään läpi, kuten lapsena koettujen asioiden, koulutuksen, taitojen ja tiedon merkitystä. Tärkeinä tekijöinä ovat myös verot, sosiaalipolitiikka ja raha. Rahan ja varallisuuden lisäksi kirjassa käsitellään markkinoita ja erityisesti tavallisten kuluttajien vaikutusta talouteen. On tärkeää parantaa pienituloisten asemaa, sillä tavallisesti he myös kuluttavat enemmän. Kirjassa käsitellään sosiaalis-

ten ja taloudellisten ongelmien lisäksi hieman myös ympäristöongelmia. Tärkeitä tekijöitä ihmisen hyvinvoinnille on turvallinen ympäristö ja esimerkiksi puhdas vesi. Kirjassa ehdotetaan myös mihin rahat pitäisi suunnata. Tärkeänä kohteena on esimerkiksi koulutukseen sijoittaminen. Lisäksi eri instituutioiden, infrastruktuurin, teknologian ja ympäristön parantaminen on tärkeää. Moninäkökulmaisuudestaan huolimatta kirja on koherentti, eikä teemoja ole mielestäni liikaa. Eriarvoisuus on laaja aihe, eikä siihen löydy yhtä tiettyä ratkaisua.

Boushey on oikeassa siinä, että usko amerikkalaiseen unelmaan on heikentynyt. Taloudelliset erot ovat suuria eikä kaikilla ole tarvittavia mahdollisuuksia saavuttaa hyvää taloudellista asemaa. Ja vaikka olisikin, niin yhteiskunnassa on paljon myös vääryyttä ja syrjintää. Aina omat toimet eivät ratkaise pääsyä esimerkiksi ylempään tuloluokkaan. Taloudellista syrjintää pitäisi vähentää ja kaikilla pitäisi olla tasavertaiset mahdollisuudet menestymiseen.

Kirja laittaa lukijan miettimään eriarvoisuutta laajemmin. Kirjassa käsitellyllä finanssikriisillä oli omanlaisensa seuraukset. Nyt meillä on uutena kriisinä koronapandemia, jonka seurauksena talous on heikentynyt ja eriarvoisuus edelleen vahvistunut. Kirjan näkemyksistä ja perustelluista argumenteista on mielestäni hyötyä, sillä ne avartavat ihmisten käsityksiä eriarvoisuudesta, sen tutkimisesta sekä ongelmien mahdollisista ratkaisuista. Boushey olisi voinut kuitenkin käsitellä taloudellista eriarvoisuutta globaalimmin, nyt keskityttiin vain Yhdysvaltoihin. Myös

vastapuolen näkemyksiä olisi voinut kartoittaa enemmän.

Boushey kertoo, että yksi kirjan tavoitteista on tehdä ymmärrettävämmäksi talouden ajattelun muutoksia ja lisätä tietoa näistä asioista päätöksentekijöille, poliittisille johtajille, yritysjohtajille ja paikallisille yhteisöille sekä yleisesti kansalaisille. Mielestäni Boushey onnistuu tässä hyvin. Teos antaa hyvän kokonaiskuvan taloudellisesta eriarvoisuudesta, sillä se ottaa huomioon monia aiheita teeman sisällä. Muihin teoksiin ja keskusteluihin suhteutettuna kirja erottuu monipuolisuudellaan. Sosiaalipoliittisiin päätöksiin vaikuttavatkin monet toimet. Yhteiskunnassa ei voida keskittyä vain yhteen asiaan ja jättää muut asiat huomiotta.

Kirja on mielenkiintoinen, asioista kerrotaan riittävän laajasti ja esitetyt näkemykset ovat perusteltuja. Suosittelen tätä kirjaa kaikille, sillä jokaisen pitäisi ymmärtää yhteiskunnan ja talouden toimintaa. Vaikka lukija ei jakaisikaan samoja näkemyksiä kirjoittajan kanssa, niin merkittävien asioiden esiin tuominen kirjassa ja ongelmista puhuminen ovat erityisen tärkeitä muuttuvassa yhteiskunnassa. Kaiken kaikkiaan teos on hyvä. Se on ajankohtainen ja lisää tietämystä taloudellisesta eriarvoisuudesta sekä sen haitoista.